

Hornfisk, *Belone belone*

Hornfisken har blågrøn ryg og sølvhvid bug, de stærkt forlængede kæber danner et næb («horn»). Den vandrer om foråret fra Atlanterhavet til Kattegat og bælteerne for at yngle.

– Danmarks Dyreverden 4, 142f.

Hornfisk, gammeldansk d.s. (1), som persontilnavn 1300-1400-t (2), i stednavnet Hornfiskenæb 1683, mose i Holbæk s., Randers a., efter mosens form (3), Hornfiskerøn 1777ff i Kattegat s.f. Læsø (4) sml. nedenfor.

Horngeb, -gibe(r) 1594ff (5), *horngive(r)* o. 1670ff (6), *horngybe* o. 1700 (7), *horngæve* o. 1770 (8), *horngiepe* Jylland o. 1850 (9), efterledet måske samme ord som hollandsk geep 'hundestejle' (10); *geb*, *gib* o. 1700 (11), som persontilnavn Gib, Gibh 1400-t (2), *give* Als og *grip* Agger o. 1900 (12).

Hornkæbe (-kjæve) Skern å o. 1730 (13), *horngedde* VJylland o. 1880 (14), Tåstrup v. Holbæk (15), på Fanø også navn til fiskefartøj med sværd; *hornsild* Århus og *horntorsk* Århus, Kerteminde (15),

horngeler '-gæller'? Thy o. 1880 (14), *hornræk(ke)* Turø (15).

Næbesild 1663-o. 1700 (16) måske oprindelig norsk; *stenbider* o. 1700 (17), *stenbidder* o. 1850 (9), *tanggæve* Horne SFyn (15), *stork* o. 1890ff (18); lille hornfisk: *pisker* Læsø (19), *pisk* Kerteminde (15).

De tre slanke og langsnuvede fisk i Tåsinge herreds signet 1600-t er måske hornfisk (20).

LITTERATUR: (1) 579 H265; (2) 363 2.1,336; (3) 156 18.2,6; (4) 277 1,77f; (5) 434 2,268; (6) 466 12; 879 3,171 (1743); 908 182; 388; 725 169; (7) 579 H265; (8) 693b 5,908; (9) 472b 3,257; (10) 659 8,463; (11) 434 2,19; (12) 212c tb. 137,186; (13) 761 3.rk. 5,1906-08,162; (14) 212c 1,647f; (15) 388; (16) 434 3,252; (17) 579 S789; (18) 76c 327; 421 27/3 1976; (19) 202d 2,228; (20) 849 47.

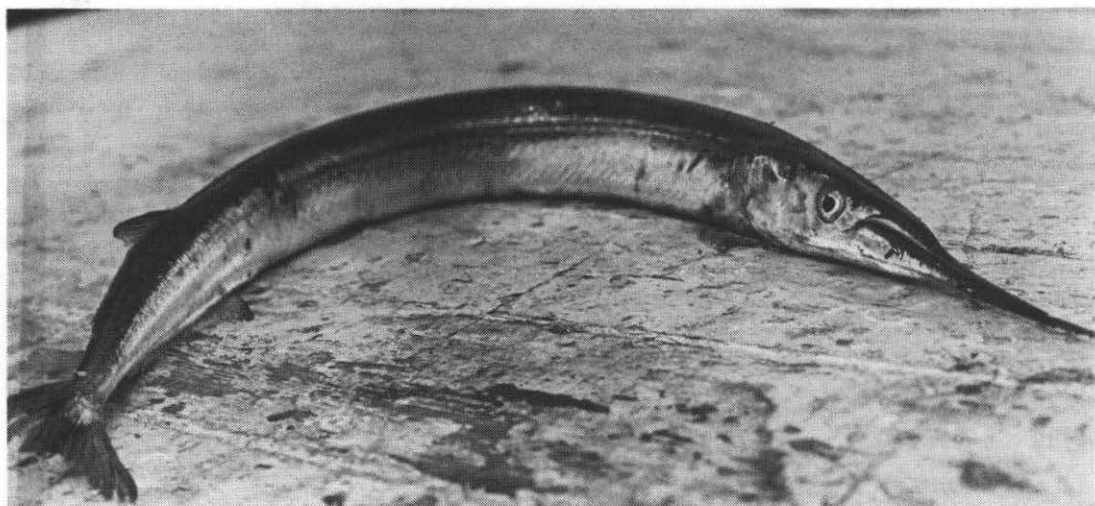
FISKERI OG KONSUM

Der ligger knogler af hornfisk i stenalderens køkkenmøddinger.

Af en indberetning fra Læsø 1743 fremgår det, at man af fisk kun fanger større mængder hornfisk, men til gengæld »somme år så overflødig [rige-

Fiskere på hornfiskefangst har lagt nettene ud mellem bådene, mens en fisker giver signal til at fangsten kan begynde. I baggrunden ses et andet hold fiskere. Maleri af Anton Dorph.

Hornfisk. BIOFOTO/Jens Ploug Hansen.

ligt], at landet [øen] deraf i henseende til fisk kan bespises og dog have en stor mængde at sælge« (1). Hornfiskeriet var også det følgende århundrede Læsøs vigtigste forårsfangst. Bing oplyser 1802 (2), at man forhen brugte alle de fisk der kan fås for at føre dem til Helsingør og København. På selve øen sælges ingen hornfisk »så længe der ligger fremmede købmænd ved fiskepladserne, med mindre en eller anden af beboerne, som har købt fisk til at sejle bort med, får kontrær vind ... og leverer samme tilbage til fiskerne, som godvilligt sker uden videre erstatning, hvilke fisk da overlades til brug i husholdningerne på øen«. Om foråret kan der ved lavvande stå så mange hornfisk i huller, at man øser dem op med skovle.

Endnu o. 1910 blev det gamle hornfiskevod brugt af nogle selskaber fra Østerby, Bangsbo, Klitten og Skoven, som arbejdede med tre både: stor-, reder- og jagerbåd. Voddets to arme havde temmelig vide masker, de blev mindre udefter indtil de mest finmaskede ved *kalvens* ydre ende. Der sad i hvert hjørne en træprop på størrelse med en halvanden pæglflaske, spidset noget i begge ender og på midten en rende, hvor *buset* var fastgjort (3). Læsøs hornfiskeri ophørte o. 1930 da der kom sygdom i tangen.

Hornbækkernes handel med hornfisk fra Læsø blev slået ud af bundgarnsfiskeriet i Øresund syd for Helsingør, der kunne forsyne hovedstaden med store mængder billig hornfisk. Kronborg slot var delvis selvforsynende fra egne bundgarn. Fiskere fra Snekkersten driver hornfiskeri ved Kronborg med såkaldt slottegarn (4).

Om fiskeriet på Anholt i forrige århundrede berettes (5):

Hornfisken var først på året stor og fed og gik endnu i små flokke, men midt i maj kom »de langhalsede«. Vejret skulle være klart for at man kunne se hornfiskene og fange dem, man måtte opgive fiskeriet hvis det blev diset eller overskyet. På et egnet sted kunne fiskene stå i en så lang flok, at voddet fyldtes fra ende til anden. »Så skabte man sig som de gale bersærker«. Hornfisken var hurtig og forsvandt let, så man piskede i vandet eller kastede sten ud for at få flokken til at vende og gå i voddet. Var nettet skørt og gik itu »smed man sig ned for at redde hvad reddes kunne«. Hen imod middag stak hornfisken gerne til havs, man gik da på land og lå og blev solstegt oppe i bakkerne; »mange af de gamles næser blev gruelig solskudte og skindet gik af. Man sagde for løjer, at man på de gamles næser kunne se, hvor langt man var henne i tiden, for der skulle gå fire lag hud af dem før hornfisketiden var forbi«.

Hornfisk blev i 1800-t i Skagen brugt som agn for torsk o.a. storfisk (6).

Om fangsten i Odense fjord og ved NFyn: 865 2,1823,362f.

Hornfiskeriet udgjorde 1890 kun 2 procent af hele fiskeriet. Der fanges nu årligt ca. 2.200 t.

Den dag *hornfiskebogen* ved Holsteinborg springer ud kan fisken fanges på et bestemt sted i Smålandshavet (7).

Harpestræng-afskrifter fra 1400-t advarer mod at spise hornfisk (8), der blev regnet til de svært fordøjelige fisk, som syge mennesker skulle afholde sig fra (9). Mange væmmedes ved at spise hornfisk fordi dens ben under kogningen bliver grønne (1795; 10) sml. ålekvampe s. 271. Under besættelsen 1940-45 blev hornfisken næsten usælgelig fordi der blev sagt, at den levede af druknede tyske soldater, hvis uniformer gjorde benene grønne (11) sml. nedenfor. »Hornfisken agtes ringe og betales ringe« (Dreslette o. 1830; 12), i Røsnæs kunne en ældre mand huske, at »store glinsende hornfisk blev pløjet ned, og det gav vel nok gode kartofler« (13).

En del af forårsfangsten blev vindtørret, den var ikke nær så fed som efterårsfisken (14). På Læsø spiste man tørrede hornfisk med kartofler og løgsovs eller dypede dem i sur fløde (3). De var meget seje i kødet, og kunne være stive som træ; for at tygge dem måtte man skære skiver så tynde som muligt tværs gennem kød og ben (15). Kødet giver gode supper, buddinger o.s.v. (o. 1850; 16). Siden 1980 er i Kramnitze på Lolland holdt en årlig Hornfiske-røgnings-festival (17).

LITTERATUR: (1) 284b 75,101; (2) 61 165ff; (3) 202d 2,43,86,126; (4) 294 1953,20-40; (5) 464e 18f; (6) 805b 9; 864 7,1873,147; (7) 103b 4,369f; (8) 315c 102,242,258; (9) 474 12,428; (10) 219 7, 683; (11) 375d 2,9; 103 1983; (12) 943 1,1913-16, 480; (13) 236 1956,152; (14) 787 205; (15) 284b 101; (16) 472b 3,272; (17) Ny Dag 15/7 1981.

OVERTRO, EVENTYR, TALEMÅDER, PROSA OG POESI

En gammel mand på Anholt sagde, at hornfisken kom fra Persien, hvor den gnavede kobber af skibene. De mørke striber på fisken skyldtes menneskekødet den havde ædt, og som satte sig dér (1). Man skulle bide i halen på den først fangne hornfisk, det gav held (NSjælland; 2). Når der blev slagtet hornfisk ved VLollands kyst stak man de afskårne hoveder op i tagskægget, hvor de sad i lange rækker indtil de rådne væk. Det skulle give held med arbejdet i og om huset (3). Hovedet af en hornfisk hængt i skorstenen eller stukket i tagskægget værnede mod lynnedslag (Fyn, Sjælland; 4), det skulle være hovedet af forårets først fangne hornfisk (Nyborgegnen; 5); en tjenestepige, som ikke kendte overtroen og gav hovedet til katten, fik mange skænd af sin madmor (6).

Mod humørsyge skulle man tygge fiskens ben godt og synke dem, de skarpe knoglesplinter ville da rive den hinde itu, man mente havde dannet sig omkring hjertet (NSjælland; 2).

I eventyr finder en gammel *horngedde* en prinsesses nøgleknippe, som ligger på havbunden klemt fast mellem to store sten. Fisken rykker så hårdt for at få det løs at underkæben brækker af, derfor har den nu et langt og et ganske kort »næb« (7).

Hornfisk fordriver silden = store og mægtige folk undertrykker de små og svage (8). Han er så mager som en hornfisk på næbbet (9), han knejser efter hornfiskvind (10).

Det er så usædvanligt at finde en grøn ryggrad i en fisk og krumme sideben sat som skarpe paranteser rundt i det hvide kød *Kristjan Bure* (11); [hestekastaniens blade] de er grønne endnu, et giftigt grønt; det kunne næsten se ud, som om nogen havde lagt en stump af et hornfiskskelet på hver af bladets lapper *Ellen Raae* (12).

En svale gør ingen sommer, · og varmen er ofte sen, · men håbet om løvspring styrkes · af hornfiskens grønne ben *Erik Bertelsen* (13).

LITTERATUR: (1) 464e 18f; (2) 874d 25,94; (3) 388; (4) 436 191; 160 1930/5: 882; (5) 794 7,1887, 159; (6) 160 1906/23: 425 (1934); (7) 283f 12f; 464 5,158 jf. 464k 2,12; (8) 561 2,245; (9) 561 2,6 (1848); (10) 464c 165; (11) 111 149; (12) 755c 112; (13) 56k 11.

Fiskekoner på Gammelstrand handler med københavnerinder i 1930'erne. Foto af Sven Türck. Det kgl. Bibliotek.

